

कृषि विभाग

यवतमाळ जिल्हयाचे एकुण भौगोलीक क्षेत्र १३,५१,९६६ हेक्टर आहे. जिल्हयाचे एकुण भौगोलिक क्षेत्रापैकी शेती योग्य जमीन ९,६०,५०० हेक्टर असुन जंगलाचे क्षेत्र २,०३,१४७ हेक्टर आहे.जिल्हयाचे हवामान उष्ण व कोरडे असुन जिल्हयातील सरासरी पर्जन्यमान ९११.३४ मि.मि. आहे. खरीप हंगामातील पिकाचे सरासरी क्षेत्र ८,६८,००० हेक्टर , रबी हंगामातील पिकाचे सरासरी क्षेत्र ४३७०० हेक्टर व उन्हाळी हंगामातील पिकाचे सरासरी क्षेत्र ७००० हेक्टर एवढे आहे.

लागवडी योग्य जमिनीची वर्गवारी

❖ भारी जमिन	२,९७,६०० हेक्टर (३०.९८ टक्के)
❖ मध्यम जमिन	२,२०,८०० हेक्टर (२२.९८ टक्के)
❖ हलकी जमिन	४,४१,६०० हेक्टर (४५.९७ टक्के)

जमीन धारणे नुसार वर्गीकरण

❖ अत्यल्प भुधारक (१ हेक्टर चे आतील)	---	२८,६४०
❖ अल्प भुधारक (१ ते २ हेक्टर पर्यंत)	----	१,६१,२२७
❖ बहु भुधारक (२ हेक्टर वरिल)	----	२,२७,५३५

सिंचन क्षेत्र

➤ प्रकल्पाब्दारे	-	४०७७ हेक्टर
➤ विहीरीब्दारे	-	४८७९५ हेक्टर

योजनेचे प्रकार

* अनुसूचित जाती उपयोजना (SCP) *

शासन निर्णय कृषि,पशुसंवर्धन, दुग्ध व्यवसाय विकास व मत्स्य व्यवसाय विभाग क्र/विघयो-१६१०/प्र.क्र. १६८/ दिनांक २६ जुलै २०१० अन्वये दारिद्रय रेषेच्या खाली असणा-या अनुसूचित जाती/नवबौध्द शेतक-यांचे उत्पन्न वाढवुन त्यांना दारिद्रय रेषेच्यावर आणण्यासाठी या उद्देशाने सदर योजना राबविण्यात येते.

लाभार्थी निवडीसाठी निकष:-

- ⇒ लाभार्थी शेतकरी हा अनुसूचित जाती/नवबौध्द शेतकरी असावा.
- ⇒ लाभार्थी शेतक-याच्या स्वतःचे नावे जमिन असावी.
- ⇒ लाभार्थ्यांचे स्वतःचे नावे ६.०० हेक्टर जमिन असणे आवश्यक.
- ⇒ कर्मवीर दादासाहेब गायकवाड स्वाभिमान व सबळीकरण योजनेच्या लाभार्थ्यांना प्राधान्य
- ⇒ लाभार्थ्यांच्या नावे वार्षिक उत्पन्न रु.२५,०००/- पर्यंत असावे.
- ⇒ लाभार्थ्यांचे मागणी नुसार रु. ५०,०००/- चा लाभ देता येतो किंवा नविन विहीर या बाबींचा लाभ घेतल्यास रु.१,००,०००/- पर्यंत अनुदान देय आहे.
- ⇒ निवड केलेल्या लाभार्थ्यांस दोन वर्षांच्या कालावधीत लाभ देय.
- ⇒ शेतक-याचा नावाचा जातीचा दाखला असणे आवश्यक.
- ⇒ शेतक-याचे कुटुंबातील व्यक्ती शासनाचे नोकरीवर नसावा.

* अनुसूचित जमाती उपयोजना व ओटीएसपी (TSP व OTSP) *

शासन निर्णय कृषि,पशुसंवर्धन, दुग्ध व्यवसाय विकास व मत्स्य व्यवसाय विभाग क्र/विघयो-१६१०/प्र.क्र. १६८/ दिनांक २६ जुलै २०१० अन्वये दारिद्र्य रेषेच्या खाली असणा-या अनुसूचित जमाती व आदिवासी शेतक-यांचे उत्पन्न वाढवून त्यांना दारिद्र्य रेषेच्यावर आणण्यासाठी या उद्देशाने सदर योजना राबविण्यात येते.

लाभार्थी निवडीसाठी निकष:-

- ⇒ लाभार्थी शेतकरी हा अनुसूचित जाती/नवबौध्द शेतकरी असावा.
- ⇒ लाभार्थी शेतक-याच्या स्वतःचे नावे जमिन असावी.
- ⇒ लाभार्थ्यांचे स्वतःचे नावे ६.०० हेक्टर जमिन असणे आवश्यक.
- ⇒ कर्मवीर दादासाहेब गायकवाड स्वाभिमान व सबळीकरण योजनेच्या लाभार्थ्यांना प्राधान्य
- ⇒ लाभार्थ्यांच्या नावे वार्षिक उत्पन्न रु.२५,०००/- पर्यंत असावे.
- ⇒ लाभार्थ्यांचे मागणी नुसार रु. ५०,०००/- चा लाभ देता येतो किंवा नविन विहीर या बाबींचा लाभ घेतल्यास रु.१,००,०००/- पर्यंत अनुदान देय आहे.
- ⇒ निवड केलेल्या लाभार्थ्यांस दोन वर्षांच्या कालावधीत लाभ देय.
- ⇒ शेतक-याचा नावाचा जातीचा दाखला असणे आवश्यक.
- ⇒ शेतक-याचे कुटूंबातील व्यक्ती शासनाचे नोकरीवर नसावा.

अ.क्र	बाब	अनुदानाची टक्केवारी	अनुदान मर्यादा
१	जमीन सुधारणा (१ हेक्टर मर्यादेत)	१०० %	मृद संधारण निकषानुसार रु. ४००००/- हेक्टरी मर्यादेत
२	निविष्टा वाटप (१ हेक्टर मर्यादेत)	१०० %	रु. ५०००/-पर्यंत
३	पीक संरक्षण /शेती सुधारीत औजारे	१०० %	रु.१०,०००/-पर्यंत
४	बैलजोडी/रेडे जोडी	१०० %	रु.३०,०००/- पर्यंत
५	बैलगाडी	१०० %	रु. १५०००/-पर्यंत
६	जुनी विहीर दुरुस्ती	१०० %	रु.३००००/- (नाबार्ड निकषानुसार)
७	इनवेल बोअरींग	१०० %	रु. २००००/- (नाबार्ड निकषानुसार)
८	पाईप लाईन (३०० मिटर पर्यंत)	१०० %	रु. २००००/- (नाबार्ड निकषानुसार)
९	पंपसंच	१०० %	रु.२००००/- पर्यंत
१०	नविन विहीर	१०० %	रु. ७०००० ते १००००० (रोहयो अंतर्गत जवाहर योजने नुसार)
११	शेततळे	१०० %	रु.३५०००/-मृद संधारण निकषानुसार
१२	पारसबाग कार्यक्रम (फलोत्पादन विभागाच्या निकषानुसार)	१०० %	रु.२००/- प्रती गुंठा
१३	तुषार /ठिबक सिंचन संच पुरवठा	१०० %	रु. २५००/- प्रती हेक्टर

जिल्हा परिषद सेस फंडातील योजना

अ. क्र.	बाब	अनुदानाची टक्केवारी	योजनेचे निकष
१	ताडपत्री पुरविणे	७५%	७ हेक्टर पर्यंत जमिन धारण करणारे शेतकरी योजनेस पात्र राहिल.
२	पी.व्ही.सी.पाईप पुरविणे	७५%	७ हेक्टर पर्यंत जमिन धारण करणारे शेतकरी योजनेस पात्र राहिल.
३	पेट्रो करोसिन इंजिन पुरविणे	७५%	७ हेक्टर पर्यंत जमिन धारण करणारे शेतकरी योजनेस पात्र राहिल.

महाऊर्जा अभिकरण योजना:-

ग्राम पंचायतींना ९० टक्के अनुदानावर सदर योजना राबविण्यात येते. ग्रामपंचायतींचा १० टक्के खर्चाचा सहभाग राहिल.

१. केंद्र पुरस्कृत सधन कापूस विकास कार्यक्रम :-

शासन निर्णय कृषि,पशुसंवर्धन, दुग्ध व्यवसाय विकास व मत्स्य व्यवसाय विभाग क्र/कापूस-१६१०/प्र.क्र. ७४/ ४ अे दिनांक १४ सप्टेबर २०१०अन्वये कापूस पिकाचे उत्पादन व उत्पादकता वाढविणे तसेच कापूस पिकाखालील क्षेत्र वाढविण्याच्या उद्देशाने सदरची योजना राबविण्यात येते. या योजनेत खालील बाबींचा लाभ कापूस पिकाचे उत्पादन घेणा-या अल्प/अत्यल्प/अनुसूचित जाती जमाती व इतर शेतक-यांना घेता येईल.

अ.क्र.	योजनेतील घटक	अनुदानाचा तपशिल
१	पीक संरक्षण उपकरणे	
	अ) हस्त चलीत	किंमतीच्या ५०% रु.८००/- च्या मर्यादेत
	ब) स्वयं चलीत	किंमतीच्या ५०% रु.२०००/- च्या मर्यादेत

२. केंद्र पुरस्कृत गळीत धान्य विकास कार्यक्रम :-

शासन निर्णय कृषि,पशुसंवर्धन, दुग्ध व्यवसाय विकास व मत्स्य व्यवसाय विभाग क्र/आयएसओपी १६१०/प्र.क्र.१८४/ ४ अे दिनांक ५ ऑगस्ट २०१०अन्वये गळीत धान्य उत्पादन व उत्पादकता वाढविणे तसेच कापूस पिकाखालील क्षेत्र वाढविण्याच्या उद्देशाने सदरची योजना राबविण्यात येते. या योजनेत खालील बाबींचा लाभ गळीत धान्य उत्पादन घेणा-या अल्प/अत्यल्प/अनुसूचित जाती जमाती व इतर शेतक-यांना घेता येईल.

अ.क्र.	योजनेतील घटक	अनुदानाचा तपशिल
१	जैविक खते पुरवठा	किंमतीच्या ५०% रु.१००/-प्रती हेक्टरी
२	पिक संरक्षण उपकरणे	किंमतीच्या ५०% किंवा जास्तीत जास्त रु.८००/- हस्तचलीत उपकरणासाठी. रु. २०००/- स्वयंचलीत उपकरणासाठी
३	जिप्सम वाहतुक	प्रती हेक्टर रु. ७५०/-
४	एचडीपीई पाईप	अनु.जाती/जमाती व अल्प,अत्यल्प भूधारक व सर्वसाधारण शेतक-यासाठी किंमतीच्या ५०% किंवा ८०० मिटर पर्यंत रु.१५०००/- अनुदान यापैकी जे कमी असेल ते.
५	सुधारीत कृषि औजारे	
	अ) हस्त चलीत	किंमतीच्या ५०% किंवा रु.२५००/-अनुदान यापैकी जे कमी असेल ते.
	ब) स्वयं चलीत	किंमतीच्या ५०% किंवा रु.१५०००/- मर्यादेत यापैकी जे कमी असेल ते.
६	पिक संरक्षण औषधी	किंमतीच्या ५०% रु.५००/- प्रती हेक्टरी
७	तणनाशके	किंमतीच्या ५०% रु.५००/- प्रती हेक्टरी

३. केंद्र पुरस्कृत तृणधान्य विकास कार्यक्रम :-

शासन निर्णय कृषि,पशुसंवर्धन, दुग्ध व्यवसाय विकास व मत्स्य व्यवसाय विभाग क्र/तृविका १६१०/प्र.क्र.१८८/ ४ अे दिनांक २८ जुन २०१०

अ.क्र.	योजनेतील घटक	अनुदानाचा तपशिल
१	प्रमाणित बियाणे वाटप	
	अ) गहू	रु. ५००/- प्रती क्विंटल
	ब) रबी ज्वार	रु. ८००/- प्रती क्विंटल

४.केंद्र पुरस्कृत ऊस विकास कार्यक्रम :-

शासन निर्णय कृषि,पशुसंवर्धन, दुग्ध व्यवसाय विकास व मत्स्य व्यवसाय विभाग क्र/उवियो १६१०/प्र.क्र.१८९/ ४ अे दिनांक १३ सप्टेंबर २०१०अन्वये उस पिकाचे उत्पादन व उत्पादकता वाढविणे तसेच उस पिकाखालील क्षेत्र वाढविण्याच्या उद्देशाने सदरची योजना राबविण्यात येते. या योजनेत खालील बाबींचा लाभ उस पिकाचे उत्पादन घेणा-या अल्प/अत्यल्प/अनुसूचित जाती जमाती व इतर शेतक-यांना घेता यईल.

अ.क्र.	योजनेतील घटक	अनुदानाचा तपशिल
१	सुधारीत कृषि औजारे	अनुदान मर्यादा प्रती नग किंमतीच्या २५ टक्के रु.१५०००/- पर्यंत

५. केंद्र पुरस्कृत कृषि अभियांत्रिकी योजना :-

कृषि क्षेत्रातील मजुरांच्या प्रश्नावर मात करुन ,शेत कामाची वेळ व खर्च कमी करणे कृषि उत्पादन वाढविणे त्या सोबत शेतीच्या यांत्रिकीकरणास प्रोत्साहन देणे या उद्देशाने सदरची योजना जिल्हयात राबविण्यात येत आहे. या योजने अंतर्गत ३५ अश्वशक्ती क्षमतेचे ट्रॅक्टर्स , ट्रॅक्टर्सचलीत औजारे स्वयंचलीत औजारे इ. बाबींचा २५ % अनुदानावर समावेश आहे.

राष्ट्रीय बायोगॅस योजना

ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग शासन निर्णय क्र/बिजीएस-२०१०/प्र.क्र.७८/योजना दिनांक १० मार्च २०१० अन्वये सदर योजना राबविण्यात येते.

अनुदान मर्यादा :- बायोगॅस सयंत्रासाठी १ ते ४ घ.मि. क्षमतेच्या बांधकामासाठी खालील प्रमाणे अनुदानाचा लाभ घेता येईल.

अ. क्र	घ.मि. क्षमता	अनुदान मर्यादा (प्रती सयंत्र)
१	१ घ.मि.क्षमतेचे बायोगॅस सयंत्र उभारणी	रु.४०००/-
२	२ ते ४ घ.मि.क्षमतेचे बायोगॅस सयंत्र उभारणी	रु.८०००/-
३	टर्न की फी (प्रती सयंत्रास ५ वर्षांच्या हमी कालावधीसह)	रु.१५००/-
४	शौचालय जोडणीसाठी अतिरिक्त अनुदान	रु. १०००/-

प्रकरणासोबत जोडावयाचे कागद पत्र :-

- लाभार्थ्याचा अर्ज
- जागेचा उतारा (ग्रा.पं.नमुना ८)
- ग्राम विकास अधिकारी/ग्राम सेवक यांची शिफारस
- अल्प/अत्यल्प भूधारक , भूमिहीन शेतमजुर असल्याबाबत ग्राम पंचयातचा दाखला
- शेत जमिनी बाबत उतारा
- लाभार्थी अनु.जाती/जमाती प्रवर्गातील असल्यास जातीचा दाखला

(प्राप्त माहिती २०११ नुसार सादर)

कृषि विभाग, जिल्हा परिषद, यवतमाळ

सन २०१२-१३ व २०१३-१४ या वर्षात केलेल्या कामाबातची माहिती.

अ. क्र.	अ. क्र.	मुद्या (सन २०१२-२०१३ व २०१३-१४)	माहिती (क्षेत्र हेक्टरमध्ये)		शेरा
			३	४	
१	१	२	२०१२-१३	२०१३-१४	५
अ.	१)	अन्नधान्य पिकाखालील क्षेत्र	४३१५०६	४३१५०६	
	२)	त्यापैकी कापूस पिकाखालील क्षेत्र	४३९७१५	३७१६१९	
	३)	डाळी पिकाखालील क्षेत्र	११२५४७	९९८०९	
	४)	ज्वारी पिकाखालील क्षेत्र	५७२११	४७०२०	
	५)	गहू पिकाखालील क्षेत्र	३९४४४	३२०००	
	६)	धान पिकाखालील क्षेत्र	-	-	
	७)	संत्रा पिकाखालील क्षेत्र	-	-	
	८)	सोयाबीन पिकाखालील क्षेत्र	२५३०००	३५७६५६	
	९)	शेती पिकाखालील क्षेत्र	८७४७४६	८८२९२०	
ब)	१०)	एकूण पिकाखालील क्षेत्र	८८८१५४	८८८१५४	
	११)	सिंचनाखालील क्षेत्र	७३५००	७३५००	
	१२)	दुसकली क्षेत्र	-	-	
क)	१३)	भौगोलीक क्षेत्र	१३५५०३६	१३५५०३६	
	१४)	जंगले	२०३१४७	२०३१४७	
	१५)	ओसाड जमीन व मशागतीस अयोग्य	५२२७८	५२२७८	
	१६)	बिगरशेती उपयोगाकरीता आणलेले क्षेत्र	३९७०१	३९७०१	
	१७)	मशागत योग्य पडीत जमीन	२४८०९	२४८०९	
	१८)	कायमची कुरणे व इतर चरावू कुरणे	३८६९६	३८६९६	
	१९)	किरकोळ झाडे झुडपे यांच्या समुहाखाली निव्वळ पेरलेल्या क्षेत्रात सामील नसलेले क्षेत्र	२९८६४	२९८६४	
	२०)	चालू पड	२३१९१	२३१९१	
	२१)	इतर पड	३५२९५	३५२९५	
	२२)	पेरलेले निव्वळ क्षेत्र	८७४७४६	८७४७४६	
ड)	२३)	दुसोटा	१३४००	१३४००	
	२४)	पिकाखालील एकूण क्षेत्र	८७४७४६	८७४७४६	
	२५)	एकूण खातेदार (धारण केलेले क्षेत्र)			
		अ) अल्पभूधारक	१६१२२७	१६१२२७	
		ब) अत्यल्पभूधारक	२८६४०	२८६४०	
		क) इतर	२२७५३८	२२७५३८	
	२६)	सिंचन			
		अ) ओलीताच्या विहीरी	४९१००	४९१००	
		ब) ओलीत क्षमता निर्माण हेक्टर			
		१) सिंचन प्रकल्पाद्वारे	१५२१६९	१५२१६९	
	२) विहीरीद्वारे	४९०००	४९०००		
	३) एकूण	२३२३०२	२३२३०२		